SÖRMLANDSLÅTEN

Medlemstidning för Södermanlands Spelmansförbund Nr 4 2001

Sörmlandslåten
4/2001
Medlemstidning för
Södermanlands Spelmansförbund
c/o Annelie Sandell
Tegvägen 46, 175 53 Järfälla

Ansvarig utgivare Barbro Tällman
Redaktör Ingemar Skoglund
Tel 08-550 97320
Johansvägen 16
151 39 Södertälje
e-post:
ingemar.skoglund@telia.com

Styrelseledamöter:

Ordförande: Barbro Tällman
08-580 354 71
Vice ordf. Christina Frohm
08-85 26 69
Kassör: Annelie Sandell
08-580 34718
Sekreterare: Lennart Nordin
08-551 57089
Ledamöter:
Bernt Olsson
0157-206 36
Torsten Gau
016-42 00 70
Gunnar Nordlinder
08-89 91 80
Ersättare:
Torgny Lindberg
08-778 11 54
Jenny Tidman
016-12 30 07
Arkivarie:
Nils Häggbom
08-500 31288
Stugfogde:
ErikAndersson
0157-60705

Innehåll

Sid 1 Ordföranden har ordet

2 Staffanssjungning
Om stjärngossarnas vandring

3 Våra helger och folktron
Christina Frohm berättar

4 Konrad Lindberg, Bettna
Arne Blomberg

6 Blå välling, sur sill
Gunnar Nordlinder om vällingklockans ramsor

8 En arkivarbetares funderingar
Nils Häggbom

9 Lästringe Låtar 20 år

10 En blivande markis dansar slängpolska
Kerstin Pettersson

11 Hemifrån – ett folkmusikprojekt i Järfälla
Barbro Tällman rapporterar

12 Julpolska av Rolf Svanberg

Omslagsbild: Lästringe Låtar
foto: Stig Hultqvist

Ordföranden har ordet

När du läser detta är vi, som tillsammans är Sörmlands spelmansförbund, redan ifärd med att planlägga år 2002, var och en på sin ort och genom sin lokala spel- eller dansförening.
Vi vet att det blir nya låtläger där många spelande ungdomar kommer tillsammans för att lyssna och lära av såväl gammal som ung.
Det blir många olika spelmansstämmor, ja även en jubilerande sådan – nämligen Julitastämman som fyller 75 år!
Jubileumsprogrammet ska vi återkomma till under våren, men planerna är igång! Boka gärna in den redan nu i sommarkalendern för 2002.

Säkert planerar en och annan förening att ge sig ut i världen med sin dans och musik eller att ta emot gäster med gemensamt intresse för folkmusik och dans.

Fortsätt att skicka in rapporter om resorna eller besöken- de ger en sån fin bild av detta fantastiska att kunna mötas i musiken och dansen – en bild som är viktigare idag än kanske på mycket länge, när det gäller att samlas kring det som förenar oss människor i stället för det som skiljer.

Tack för ett fint folkmusik – och dansår 2001!
Låt alla år bli Folkmusik – och dansår!

Tillönskar er alla ett riktigt GOTT NYTT ÅR!

Eder
Barbro Tällman

Årsmöte 2002

Reservera lördagen den 16 mars 2002 för årsmötet som kommer att hållas i Malmköping. Se kallelse i Sörmlandslåten 1/2002.

Staffanssjungning

På aftonen till annandag jul eller till trettondagen samlades man hos någon av dem som skulle medverka, där rollerna utdelades. De skulle vara sju till antalet nämligen konung Herodes, knekten, stjärnföraren, de tre vise männen samt Judas. De tre förstnämnde var vanligen klädda i något slags uniform, trekantiga hattar, samt vad kungen och knekten beträffar, även försedda med värja. De tre vise männen var skrudade i vita skjortor och biskopsmössor av papper. Judas som var det svarta fåret bland de agerande var också klädd därefter i en gammal svart fårskinnspäls och på huvudet en luva bestående av en långstrumpa och i handen en håv eller en pung avsedd för insamling av eventuella gåvor. Dessutom var han svärtad med sot i ansiktet, alltså, som det heter i visan, "svart som en morian". Sedan allt var färdigt tågade man åstad med stjärnföraren och hans lysande stjärna i spetsen och gick så från gård till gård, från hus till hus under hela natten, ända tills det begynte dagas, fastän man ju inte överallt öppnade dörren för den ljusa stjärnan och dess drabanter, vilka väl alltefter natten skred blev alltmer medtagna av förplägnaden och vandringens mödor.
Då man stannat utanför ett ställe stämde man först upp någon lämplig sång för att påkalla uppmärksamheten av husets innevånare.
Var man hugad att taga emot stjärngossarna, gick kungen först in ensam, varefter han stående innanför dörren presenterade sig med följande ord:
- Jag är konung Herodes av Juda land, med värjan vid min sida och spiran i min hand. Nu ärnar jag strida till vatten och land.
Så vänder han sig mot dörren, och på hans i kommandoton utropade: Vakt! träder knekten in och ställde sig i givakt framför konungen, varefter följande repliker växlades mellan dem.
Kungen: Vad har sports om den nyfödde judakonungen?
Knekten: Män av Österlandet hava sett hans stjärna och följt den till Betlehem, där de offrat och tillbedit.
Kungen: Äro männen kvar?
Knekten: Ja, de äro här.
Kungen: Jag önskar se dem.
Knekten öppnar nu dörren och de trevise männen inträder med stjärnbäraren i spetsen.
Kungen: (vänd till de vise männen) Var haven i funnit den nyfödde judakonungen?
De vise männen svarar sjungande: Guds son är född Därefter ställde man sig i samlad trupp och hälsade husets folk sålunda:
Gode afton, goder afton både herre och fru o s v. (Svenska Låtar Sörmlandsdelen nr 112 a)
Efter denna sångarhälsning ordnade sig de tre vise männen på ett led, mitt emot dem ställde sig stjärnbäraren och i mellanrummet marscherade kungen och knekten med dragna värjor av och an i riktning mot varandra under det att de samtidigt sjöngo följande julvisa:

Guds son är född.....(se Svenska Låtar Sörmlandsdelen nr 112 d)

När denna sång var till ända fortsatte sångarna efter en stund sålunda:

Så vilja vi sjunga en vers.....

Under den sista versen började Judas, som ända tills nu fått stå ute i förstugan bullra och väsnas för att få komma in. Detta fick han också och väl inkommen begynte han genast springa omkring med sin pung och tigga, och kunde han komma åt snattade han också ett och annat ljus, som han smusslade undan innanför pälsen. Dessutom hörde det också till hans roll att ställa till så mycket ofog och hyss som möjligt för husets folk, och var det en spirituell Judas, kunde hans roll vara tacksam nog. Sedan Judas så en stund roat de innevarande med sina mer eller mindre befängda konster och infall bjödos stjärngossarna på förplägnad i form av mat och dryck, för vilket de tackade med följande sång:
Haven tack, haven tack för Eder goda skänk, Eder lön skall bliva av Gudi betänkt, haven tack, haven tack och god natt.

Därmed var besöket till ända, och stjärngossarna fortsatte sin vandring i julenatten.

Publicerad av kyrkoherde A Hedvall i Eskilstuna Kuriren 5/1 1926

Våra helger och folktron

Ända till mitten av förra århundradet fortlevde ännu i Sörmland de sedvänjor och bruk som ärvts från fäderna. Men järnvägar, post, telegraf och telefon, böcker och tidningar ha skapat en ny tid med nya tankar och föreställningar. *Så skriver Elisabeth Funch i boken Södermanland - läsebok för skola och hem utgiven 1918 och fortsätter:*

Sagorna om troll och rå berättas inte längre vid torrvedsbrasornas sken och spinnrockarnas surr. Att människorna blivit mindre vidskepliga, är ett bevis på stigande upplysning. Men gärna vill man i minnet bevara de gamlas tänkesätt, ty det förklarar många ännu fort--levande seder.

Sörmland har länge varit ett jordbrukande land, och midvinterns stora fest, julen, var fordom ägnad åt den goda äringens gudomligheter, Tor och Frej.

Enligt urgammal folktro bodde denna "makt" i sädesfälten. Det var växtlivets ande, som flydde undan för skördemännens liar och slutligen gömde sig i den sista kärven.

Av säden i denna kärve bakades de helgade julbröden, såkakorna. Dessa sparades sedan till sådden och utdelades till drängar och dragare. Ett av bröden lades framför plogen och plöjdes ner om våren i den första fåran. Genom att göra det trodde man att den i såkakan förvarade växtkraften skulle återskänkas jorden och ge en god gröda.

Av en del av halmen i den sist bärgade kärven gjorde man en bock, som offrades åt Tor. Därav härleder sig bruket av de än i dag på sina ställen förekommande julbockarna. Återstoden bredde man ut på stuggolvet. När så julen var slut, bars halmen ut på åkern igen. Man trodde nämligen, att samma kraft för jorden fanns i denna julhalm som i såkakan. Sedan krisstendomen införts i vårt land blev julhalmen en påminnelse om vår frälsare, som låg på strå i sin krubba. Det troddes att Kristus själv och hans änglar besökte hemmen under julen. Mången husmoder i våre sörmlandsgårdar brukade därför på julafton sy något litet plagg åt det väntade Kristusbaren. Det hände också att stugans innevånare lämnade sina av bolstrar och dynor pösande sängar åt änglarna för att själva sova i halmen på golvet.

Denna sed att täcka golvet med halm fortgick till omkring 1860-talet då julgranar allt mer

Bonde och bondkvinna.

började komma i bruk. Men den eldfara detta medförde, vållade, att julhalmen försvann ur julbruket.

Även julljusen hade stor betydelse. Varje medlem av familjen hade sitt eget ljus, som noga vaktades, så att det inte skulle brinna med "likspån", vilket betydde dödsfall.

Allt som bestrålades av julljuset blev särskilt skyddat under året. Mal och mask gick icke, så trodde man, i de kläder och möbler som julljuset lyst på. De sista ljusstumparna gömdes noga som det bästa läkemedlet mot öppna sår. De användes även för att smörja in åkerbruksredskapen med före vårbruket. Allmänt troddes att vakade man julnatten skulle man få se ljuset dela sig och brinna med dubbel låga i den stund det heliga barnet föddes.

Man trodde även att djuren under julnatten fingo talets gåva. Däeför vågade ingen då gå in i stall och ladugård. Det vore kanske inte så roligt att höra vad djuren hade att säga om människorna, menade man.

Under hela julhelgen fick ingen "kringgärning" utföras. Det skulle draga ofärd över gården. Med "kringgärning" menades att spinna, nysta och dylikt till vilket man använde svängande hjul och vindor.

I tolv dagar, från jul till trettondag, stod solen stilla, sade man. När sen på trettondagen de vise männen och Judas uppenbarade sig med den uddiga, svängande stjärnan, var det ett tecken på att solen åter började sin bana och sin livgivande verksamhet.

Då flyttades spinnrockar och nystvindor fram, julhalmen sopades ihop och bars till åkern. Nu upphörde änglarnas besök. Trettondagen kallades i vissa trakter av Sverige av den anledningen för "farängladag".

Christina Frohm

Konrad Lindberg, Bettna

I Sörmlandsdelen av Svenska Låtar finns tre melodier efter Vilhelm Konrad Lindberg, Bettna upptecknade av Nils Dencker 1932. Man kan tycka att det inte var mycket till spelman, som bara fick med två fiollåtar och en visa. Mer finns dock att hämta på Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, (kopior i spelmansförbundets arkiv).

Under den senaste tiden har flera släktingar kompletterat bilden av spelmannen. Jag har haft glädjen att träffa flera ättlingar till Konrad – däribland tre av hans barn; Nils Lindberg, Bettna (f. 1914) och tvillingsystrarna Aina Pettersson och Alva Lindberg, Katrineholm (f. 1923).

I Svenska Låtar finns visan *Kal Johan beordra oss bröder i fält, att slås med fransoser så lyckligt och snällt...* Konrad hade den efter sin far, som faktiskt levde under Karl XIV Johans tid – det är litet speciellt att idag kunna träffa personer vars farföräldrar levde för så länge sedan!

En musikalisk släktträff ca 1933. Konrads svärfar Karl Gustaf Johansson, Nyköping i mitten med Fritz Karlsson, Oxelösund t.v. och Ernst Karlsson, Vrena t.h.
Stående Ivar Filipsson, Sparreholm, Konrad Lindberg samt sönerna Nils och Erik. Dessa fyra var spelkunniga, männen i främre raden poserade möjligen enbart med instrument.

Aina och Alva mindes Denckers besök men inte så mycket av pappans spel – sin aktiva tid hade han bakom sig när de var små.

— Pappa spela till jul och midsommar och när vi va små hände det att det blev dans i köket. Man dansa patrikatt och så dansa de fyra å fyra (polska). Vi satt på byrån å skrek för att inte mamma skulle dansa...

Nisse däremot har själv varit spelman och har många minnen av sin far och känner igen både visor och fiollåtar ur uppteckningarna. Nisse har spelat fiol och många andra instrument – även såg – men ålder och sjukdom har tvingat honom att sluta.

Konrad Lindberg föddes 1866 och dog 1944. Han lärde sig spela av skollärare Lundin i Bettna och av storspelmannen K.A. Lindblom från Rejmyre, som hade många elever i både Sörmland och Östergötland. Sin aktivaste period som spelman hade han i ungdomsåren och han har spelat på bröllop tillsammans med Lindblom och Carl Ersson, Bettna men oftast spelade han tillsammans med smeden Arvid Gogman i Bettna (f. 1877 i Vrena). Gogman var elev till Blinde Kalle i Stigtomta, som han lär ha besökt 100 gånger.

Nils Dencker upptecknade många visor efter Lindberg, de flesta hade han efter sin mor Karolina Albertina Gabrielsdotter Lindberg (f. 1836), sin far Gustav Wilhelm (f. 1838) och sin mormor Carin Gabrielsson.

Arne Blomberg

"Sjuskävelappen" efter Konrad Lindberg

Uppt. Nils Dencker 1932

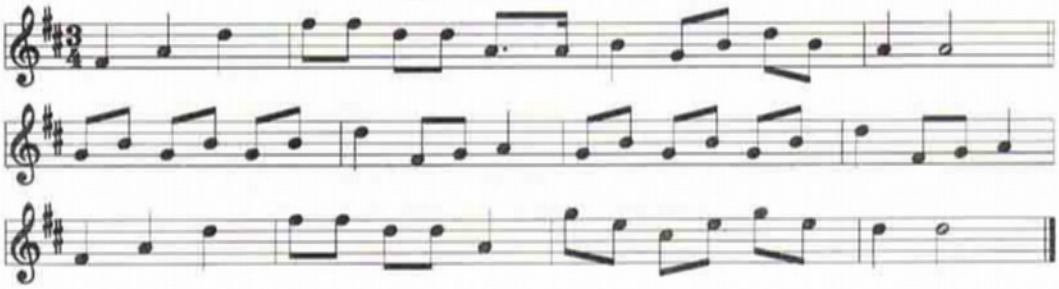

Lindberg mindes den från barndomen.
Denna dans, som vid speciella tillfällen dansades av de äldre kvinnorna, har fascinerat forskarna. Uppgifterna är få och knapphändiga. Gummorna drog upp bakfällen på kjolen och höll den framför sig under dansen. Kanske rest av en fruktbarhetsrit?

Bröllopsmarsch efter Konrad Lindberg

Efter mormodern Carin Gabrielsson

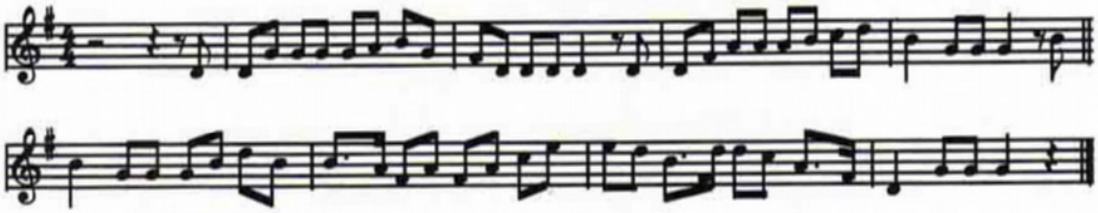

Nu har den lilla göken slutat gala för i år, ja tror ja hörde honom sista gången i går. När rågen blir mogen, då flyger han åt skogen, me några små korn uti sin kräva han far. Visa upptecknad av Nils Dencker 1934.

Spelmanstack

Upptecknad 1934 av Nils Dencker efter Konrad Lindberg, Bettna
ULMA 7481

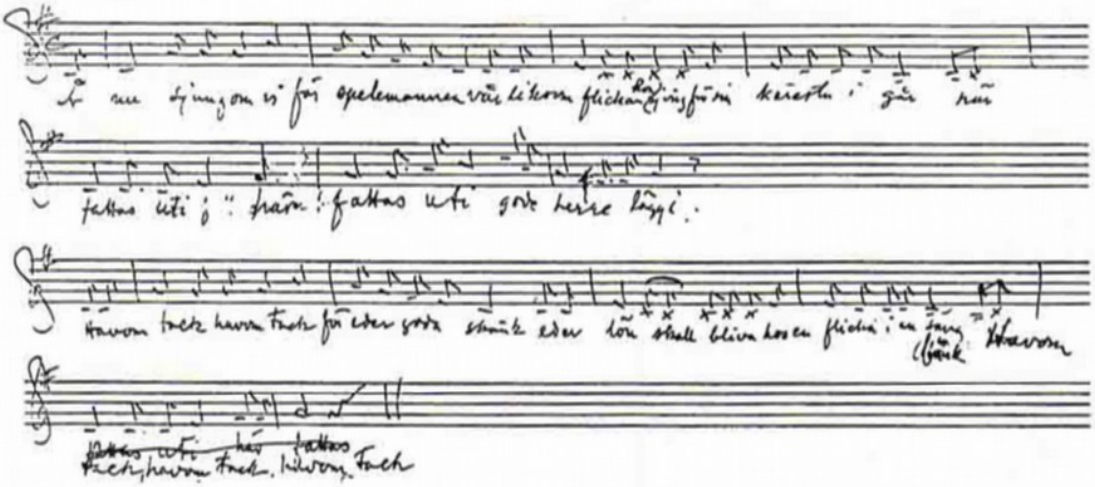

Ja va i Brunnstorp å spela på "julklubb" eller "gubbklubb" di kallat så. Värden, en gammal nämndeman Anders Larsson tog en hatt å sa: nu ska vi skramla spelpängar. En annan hade glögg i en panna å en stor slev. En tolvskilling var det minsta man kunde ge. Larsson sjöng då visan.

Nisse Lindberg

Döttrarna Aina och Alva

Blå välling, sur sill. Om vällingklockornas ramsor

Gunnar Nordlinder

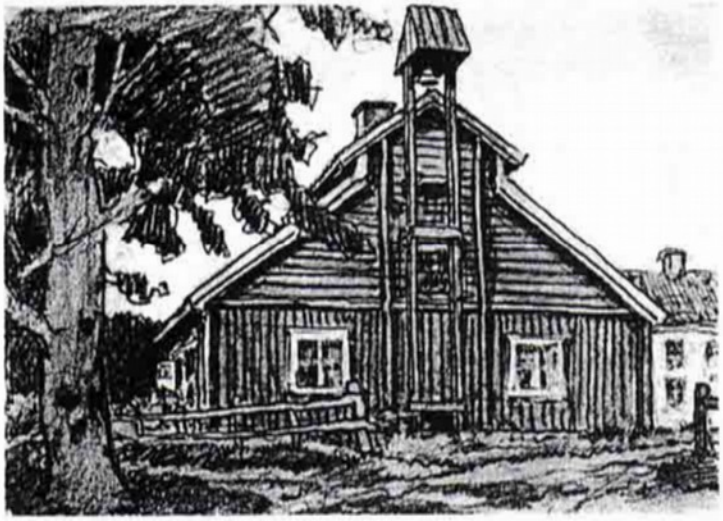

Blå välling , sur strömming,
släpp spaden,
tag skeden.

Så kunde förr statare och torpare i Julita höras säga när arbetet skulle avbrytas för rast. Orden ackompanjerades av ljudet från vällingklockan som hängde i en ställning på gaveln till ladugården. I själva verket var orden en härmning av klockans envetna ringande och skulle sägas i samma takt som rättaren, gårdens arbetsledare, ringde den välkända signalen.

Stataren en jordbruksarbetaren hade ogynnsamma arbetsvillkor. Vid anställningen förband han sig att, tillsammans med arbetsföra medlemmar i familjen utföra olika slag av sysslor. Han skulle stanna kvar på gården i åtminstone ett år. Det dröjde alltså så lång tid innan han hade möjlighet att sluta om han vantrivdes. När han väl slutade var det för att dra vidare till någon annan gård med samma villkor. Lönen betalades främst ut in natura, dvs bostad och stat. Staten var ersättning i form av råvaror för vilka man lagade mat. Den kontanta lönen var mycket låg. I ramsornas texter kom också kosthållet att stå i centrum.

På så gott som alla större gårdar fanns vällingklocka. Dess klang styrde dagens arbete. Den ringde ut folket på morgonen till slitet på åkrar och gårdar lika väl som den ringde till måltid och rast eller meddelade att rasten var över. När dagen var slut var det vällingklockan som förkunnade att arbetet kunde avslutas och det var dags att göra kväll.

Ramsorna kunde variera efter den tid när klockan klämtade, från morgonens väckning till kvällsmålet när dagen var slut. En morgonramsa kunde låta så här:

Rättare ring,
torpare spring,
sovande dräng,
upp ur din säng
Närke

På kvällen kunde man dikta:

Det ringer till kvällsmål hos Jan i Bol,
vattenvälling och spickesill.
Dagsverkskarl och drängalue,
ät så mycket du vill.
Småland

Ramsorna var ordknappa och kärva. De gav tydligt uttryck för en kritisk attityd. De fanns i otaliga varianter och hade som alltid karaktären av nidvisa. Man drev framförallt med den mat som bjöds och som var en del av lönen. Maten var enahanda eller undermålig och ovärdig som människoföda: "Pära och sill, pära och sill", sa man t ex i Ydre i Östergötland. Blå välling (gjord på tunn. skummad mjölk) återkommer ofta i ramsorna liksom sur (rutten) sill.

Även husbonden kunde få sig en släng i ramsans form: "Sur sill, rutten kål, passar bäst en bonde snål", kunde det heta i Småland "Skäll välling, sur sill, snål bonde gick hem", sa man i Västergötland.

Tjänstehjonsstadgan, som under långa tider reglerade arbetsförhållanden och relationen husbonde - tjänstehjon dvs arbetsgivare - anställd var sträng och förbjöd vanvördiga ord eller åthävor mot husbonden. Vällingklockans ramsor, liksom en del annan folkdiktning var då en säkerhetsventil där man kunde tillåtas kritisera och säga vad man egentligen tyckte genom att uttrycka sig i diktens eller ramsans form.
I Hälsingland, Hälsingtuna var man mycket rakt på sak: "Klå rättarn, klå rättarn" vågade man säga åtminstone i ramsans form. Från Färila i samma landskap kommer ramsan: "Sur välling och sur kål, får vi äta i Bergagål". Här nämns till och med gården vid namn, kanske till skam och vanära i trakterna omkring.
Det förekom även vänligare sinnade ramsor som: "Brödvälling, fett fläsk, äggakaka är bäst" som sades i Saxtorp i Skåne. Men "kallgröten och tjockmjölken" eller "skäll välling och kall kål" låter inte särskilt aptitligt. En ramsa från Gräsgärde, Växtorp i Småland lyder så här:"Kalas varenda dag, kalas varenda dag". Här visar man snarast prov på den subtila humor där man så att säga vänder på steken och genom en klar överdrift karaktäriserar hur maten är, egentligen.

Moa Martinsson berättar om hur det kunde kännas: "Om somrarna slängde drängarna i sig maten med fart. På en kvart var det hela över, sen hade de tre hela kvart att vila på, innan klockan gick till storms mot örhinnorna och de kvarterna låg de i ljus sömn i skuggan av husen eller i ladan." (ur novellen Rågvakt, 1935)

Män och kvinnor, pigor och drängar hade delvis olika arbetsvillkor. För pigorna gällde talesättet: "Först upp och sist i säng". En ramsa, troligen från Skåne ger en liten inblick i skillnaderna:

När klockan hänger i strängen
så rår bonn inte längre om drängen,
men husfrun är så mycket för mer
rår om pigan till solen går ner
(efter Bringeus, Klockringnings-
seden i Sverige, 1958)

Men klockringningen och ramsorna kunde också ges en särskild karaktär som gjorde att man kände igen den egna gården: En sörmländsk lantarbetare hade i början av 1900-talet vid Hansta i Västra Vingåker lärt sig en ramsa av rättarens hustru. "Jag frågade henne, varför hon ryckte så konstigt i repet, hon fick nämligen kläppen att slå dubbelslag i takt med ramsan, "Jo, det beror på att våra arbetare måste känna igen våran klocka och ej taga fel med granngårdarnas klockor. Det var ju viktigt förr, när ej alla hade fickur utan måste rätta sig efter vällingklockan. När nu alla kunde ramsan och ringningen skedde i takt med den, var det ju lätt att skilja på de olika klockorna, i synnerhet när de höll till i utmarkerna".

Vällingklocksramsor vid ringning till måltid upptecknade i Sörmland:

Vattvälling
vattvällning
Kesätters gård, Västar Vingåker

Sur välling,
sur sill,
slink in,
slink in.
Fågelsta, Julita

Surströmming,
blå välling,
grova, tjocka karlar
stig in.
Stora Malm

Surströmming
blå välling,
slink in.
Släpp lös oxen,
spring hem.
Björkvik

Torpare spring,
torpare, tag väska och spring
Svärta

Rättare ring,
torpare spring,
kasta yxan i en holk och spring
Floda

En "arkivarbetares" funderingar

Det är jag som har kassetterna från Gustaf Wetterstugan! Jag lyssnar igenom dem och skriver "innehållsförteckning" där det inte redan finns sådan. Så registrerar jag dem i en databas, som en dag kommer att finnas i arkivet. Man ska kunna söka på personnamn, låtnamn, orter och innehåll.

Det slår mig, att det finns få egentliga namn på låtar. Visserligen nämns "Flickhjärtans himmel" på några ställen, men "polska" finns otaliga gånger. Att i framtiden söka på låtnamnet polska kommer att ge en försvarlig mängd träffar.

Inte blir det heller lättare av att en hel del av de gamla spelmännen kallar det mesta i ¾-takt för polska. Ibland är det dessutom svårt att avgöra om det som spelas är snabb polska eller springvals.

Eftersom jag är invandrad sörmlänning har jag ju inte fått den sörmländska folkmusiken med modersmjölken utan försöker tillägna mig den allteftersom. Då undrar jag ibland hur det kommer sig att flera av spelmännen på banden spelar – framför allt polskorna – i betydligt högre tempo än vad man hör på stämmor och i andra sammanhang. Flera av spelmännen spelar också "fyrpolska", som vi verkar ha tappat bort idag, men som av banden att döma var vanlig förr.

Hamburska är också något som irriterar mitt ordningssinne! På stämmor spelar den ene spelmannen den väldigt "betonad" medan den andre spelar den nästan helt obetonad och båda anser sig göra rätt.

Lyssnar man sedan på bror Andersson från Malmköping berättar han att hamburskan hade han aldrig hört talas om förrän Spelmansförbundet lärde honom den. Betyder det, att låttypen/dansen är så gammal att den redan var nedlagd när Bror började sin spelmanskarriär för många år sedan, eller är det en "uppfinning" av Spelmansförbundet?

Det är spännande att vara "arkivarbetare" och man får en hel del att fundera över. Skulle helst vilja kopiera de flesta banden för att senare i lugn och ro försöka tillägna mig en del av den visdom som finns där.

Till sist en bön till dig som i framtiden spelar in för arkivet. Inled varje inspelning med att tala om vem du är, vem du pratar med, när och var det sker. Tala också om vem som spelar, vem låten är efter och om låten heter något.

När banden är tillbaka i GW-stugan rekommenderar jag ett studiebesök! Där finns mycket spännande att uppleva, låtar du aldrig hört, låtar du aldrig hört spelas på det sättet. Kopiera band eller noter, men låt originalen stå kvar för andra besökares räkning!
Väl mött i arkivet!

Nils Häggbom

Instrumentförsäkringen

Som de flesta känner till kan förbundets medlemmar försäkra sina instrument till en mycket låg premie genom det samarbete vi har med Folksam. Försäkringen täcker förlust och skada och gäller i hela världen med en självrisk på 1000 kronor. Spelmansförbundet sköter hanteringen vilket gör det möjligt att hålla en låg kostnad. Från 2002 kommer premien att höjas med ca 20% har Folksam aviserat – en rimlig ökning med tanke på att premien varit oförändrad sedan 1987! I nästa nummer av Sörmlandslåten kommer vi att redovisa den nya avgiften och de särskilda villkor som gäller för spelmansförbundet. Har ni frågor eller vill teckna försäkring så tala med **Torgny Lindberg** som sköter hanteringen från årsskiftet.

Lästringe Låtar vid Tallstugan, Vagnhärad
foto: Ingemar Skoglund

Lästringe Låtar 20-årsjubilerar

Lästringe Låtar firade sitt 20-årsjubileum med stor fest den 20 oktober. Ett 70-tal inbjudna gäster med bland andra nyfunna vänner från Kalmar Spelmanslaghade samlats för att fira, äta , spela och dansa. Samtidigt passade man på att släppa sin alldeles nyproducerade CD.

Lästringe Låtar bildades i Södertälje 1981 av en grupp unga entusiaster kring storspelmannen Yngve Andersson. Med åren har medlemsantalet vuxit och omfattar idag drygt 40 medlemmar.

Yngve har en rik tradition av låter från farfar Anders Andersson, Lästringe – en av Sörmlands mest mångkunniga spelmän, deltagare i Zornstämman på Skansen 1910 – och svärfar Edvard Pettersson, som i sin tur förmedlade låtar efter sin far, August Pettersson i Hummelkärr. Riksspelmannen Yngve Andersson har under de 20 åren varit den store inspiratören och flitigt delat med sig av sitt låtarv till alla i sin omgivning.

Lästringe Låtar har allt sedan starten för 20 år sedan prioriterat solospel och spel i mindre grupper. Låtar efter Andersson och Pettersson har utgjort kärnan i repertoaren som dessutom omfattar också låtar från Mörkö och övriga delar av Sörmland. Under en lång följd av år har föreningen också arrangerat Sekelskiftesstämman på Torekällberget i Södertälje och Anders Anderssonstämman i Lästringe.

Den nya skivan ,som varmt rekommenderas, är fylld med härliga hamburskor och slängpolskor hämtade från den egna traditionen, men där finns också en hel del annat sörmländskt som framförs av Lästringe Låtar i större och mindre grupper. Skivan finns naturligtvis att köpa från spelmansförbundet. Södermanlands spelmansförbund instämmer i gratulationerna och önskar fortsatt framgång.

Yngve Andersson
foto:Ingemar Skoglund

EN BLIVANDE MARKIS DANSAR SLÄNGPOLSKA

På nyåret 1875 skulle den unge närkingen **Claes Lagergren** (född 1853) efter något år på Schartaus handelsinstitut och i glatt festvimmel i Stockholm resa utrikes, främst till Paris, för att lära sig vinhandel. Julen tillbringade han, lätt vemodig, i det gamla hemmet, en avsides liten herrgård i Askers socken. Därom berättar han långt senare i sina memoarer, **Mitt livs minnen:**

Men julen stod för dörren. Det var ju som förr, då jag var barn – gick till alldeles på samma sätt som på sextiotalet. De stora sysslorna började första dagarna i december med byk och brygd, slakt och bak. Ju längre det led, ju brådare fick man. – Hackhoarna kommo ännu fram, fast en köttkvarn kommit i bruk, och det var roligt att, i trots av den nya kokspisen, se hur det flammade under de stora grytorna på ben i den öppna spisen. På julaftons morgon kommo gummorna från statstugan åter dragande med sina kälkar uppför backen till herrgården, där de väntade vid köksporten. De släpptes in, och där stod min mor, fryntlig och glad, och delade ut åt dem sina gåvor för julen. De hade var och en sin hög. Där fanns bitar av både kött och fläsk, grynkorvar och köttkorvar, limpor vörtbrödsbullar och vetebröd. De fingo också var och en sina tre kålhuvuden och ljus, för att det skulle lysa vackert hos dem på julkvällen. Jag var ute i köket och hälsade på dem alla. – De flesta voro gamla bekanta.

"Här har du gamla mor Stina", sade min mor och tog mig fram till en gammal gumma, som i en tjock, vit ullpäls satt sig längst ner vid dörren.

"Ja gamla mor Stina, må väl frun säga! – Jag ä äldst här på gåln sen alla de andra gått bort. Jag har vaktat gässen år fru majorskan Meijerhelm, ska jag tala om. Ja, nu orkar jag inte en gång te stå vid hackhon" – och efter en stund spände hon sina rödkantade, rinnande ögon i mig och sade: "Jag hör han ska resa sin kos. – Varför då i alla världens dar, när han har ett tocke gott hem att vara i ?"

Jag skakade hand med henne och frågade, om hon mindes gamla tider, när vi dansade slängpolska på loggolv och vägar.

"Ja, fälle minns jag dä", sade hon, "och nog ä ja bra orkeslöser, men djäkeln i dä – vill han ha sej en sväng, så nog tror jag mej om att kunna röra på skankera en gång till."

Jag trode inte mina öron, men gumman flög upp från sätet bredvid vattsån, där hon suttit, och stod kapprak i sin vita fårskinnspäls mitt framför mig på golvet. – "Tjo hej! mor Stina – låter det på det viset, så sätt iväg!" och jag tog ett hårt tag om livet på henne, och vi foro i väg, så hennes tunga kängor klapprade mot köksgolvet, och den hemvävda ullkjolen viftade om benen på henne. Och så stannade hon tvärt, slog ihop båda händerna och satte i väg åt andra hållet. Statarhustrurna – för av backstugummorna var mor Stina den sista på Hammarsfallet – och pigorna skrattade, så de lågo dubbla.

"Dä va fan te käring" – sade drängen som kom in med ett vedfång.

Men jag tog mor Stina med mig in i salen och gav henne ett glas sött vin.

"Ja, tack ska han ha – för tocke livar upp kroppen på en", sade gumman och torkade sig med avigsidan av handen om munnen. – Det var sista gången jag dansade med mor Stina. Hon var då över 80 år.

Det blev sedan inte vinhandel för Claes Lagergren. Han kom så småningom till Rom, gick över till katolicismen och blev 1884 kabinettskammarherre hos påven Leo XIII, som några år senare gav honom den ärftliga titeln markis. Hemma i Sverige köpte han Tyresö slott och pendlade sedan mellan Rom och Stockholm. Markisen Lagergren är en klart läsvärd skribent (efter hans död 1930 utgav sonen Claes också hans efterlämnade dagböcker). Han är absolut ingen torrboll. Det kan nog ingen svensk pojke från landet vara om han ska klara av arbetskläder som består av sammetsjacka full av galoner och ordnar, pipkrage, sammetsknäbyxor och silkesstrumpor!

En annan gång skall jag berätta hur det gick till när han skaffade svenskt snus till påven...

KERSTIN PETTERSSON

HEMIFRÅN – Levande folkmusik från Järfälla

Rapport från ett folkmusikprojekt – från vårt grannskap norr om Mälaren – Uppland.

Av Barbro Tällman

Järfälla kommun ca 2 mil norr om Stockholm finns sedan folkmusik- och dansåret 1990 en livaktig förening för Folkmusik och Dans.

Vår förening har fått glädjen att uppleva ett unikt projekt under de senaste åren.

Det började med att en av våra spelmän gav oss en schottis som han hade "knåpat ihop" och vi började undra om det kanske fanns fler som satt och knåpade på låtar som sedan aldrig nådde ut till någon större publik. Efter lite funderande beslöt vi oss att detta ville vi ta reda på. Vi gjorde ett upprop i lokalpressen om att vi skulle finnas på kommunens bibliotek vissa givna datum och inbjöd alla som hade låtar på lager att komma in med dem. Vi skulle sedan hjälpa till att sprida dem.

Döm om vår förvåning då vi efter avslutad insamling hade fått in 144 låtar, nyskriven folkmusik med anknytning till Järfälla!

När glädjechocken lagt sig blev det så till ett första låthäfte, som kom ut år 2000 vid Midvinterstämman i Kallhäll, med namnet Folkmusik i Järfälla – från ett svunnet sekel. Dessa låtar har sedan berett oss stor glädje och blivit en gemensam skatt för oss alla oavsett vilken annan låtrepertoar var och en haft med sig till denna typiska kommun med så mycket inflyttade från både när och fjärran.

Och så i år den 10 november kom den första CD skivan ut med ett urval av dessa låtar. Naturligtvis med titel "HEMIFRÅN".

Vi ser med glädje fram emot nästa låthäfte – för målsättningen är att hela det insamlade materialet skall komma ut till allmän kännedom – så "det kommer mera"

Lantzens julpolska

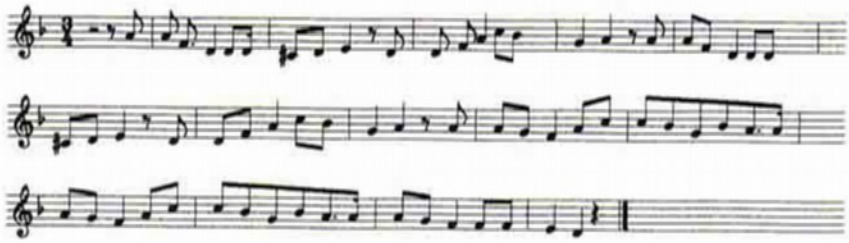

Nu är det jula, för hej och hopp,
för nu har mor slutat baka.
Å far han hugger en granetopp,
å sätter kärvar på taka.
I kväll skall tändas de fyra juleljus,
då dricker spelman ur farfars stora krus,
å hela natten det vakas.

Årets julpolska

Av tradition brukar vi så här inför julen ha med Lantzens julpolska, väl bekant för alla i spelmansförbundet. Och mycket riktigt finns den med även detta år. Med detta år är det också premiär för en alldeles nyskriven julpolska som vi fått från **Rolf Svanberg**. Rolf är verksam spelman i Slagsta Gille som har en rad kompositioner av Rolf Svanberg i sin repertoar. Vi tackar för bidraget och presenterar noter på nästa sida.

JULPOLSKA

Rolf Svanberg

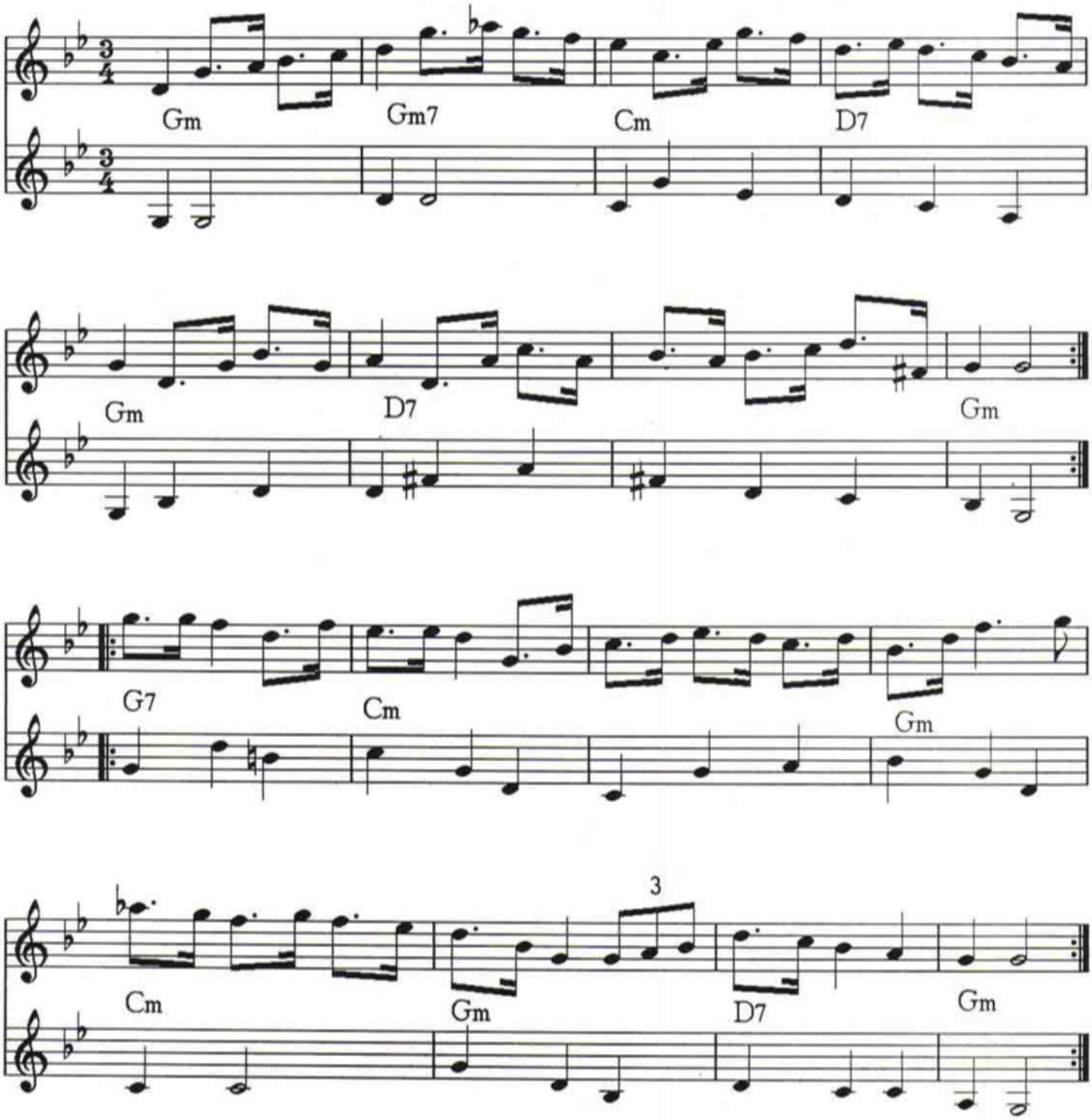

GAPPE & SPORRE TRYCKERI AB, E-TUNA

Klappat och klart, julklappstips !

Så var det dags igen, julen står och väntar runt knuten och det är dags att tänka på julklappar till nära och kära, vänner och bekanta. Bland förbundets utgivningar hittar ni en massa bra och populära presenter till ytterst låga priser t.ex. **Lästringe Låtars nya CD** som nyss släppts. Övriga CD med **Leif Billyz, Brodéns Kapell** är ett annat förslag och ej att förglömma faksimilutgåvan av Lefflers **Folkmusik från norra Södermanland** – värdefull, men ändå billig och ytterst unik. Mera tips får ni på omslagets sista sida. Beställ omgående – adress och telefonnr till **Torsten Gau finns på samma sida.**

MARKNADSTIDNING

SÖDERMANLANDS SPELMANSFÖRBUND

Johansvägen 16
151 39 SÖDERTÄLJE

Odén Christer
Täppstigen 3
645 91 Strängnäs

Svenska Låtar, Södermanland
Vår landskapsdel av det klassiska storverket. 207 uppteckningar. Faksimil av orginalutgåvan från 1935
Pris 50:-

A G Rosenberg, 420 Svenska Danspolskor
från Södermanland och andra landskap. Faksimil efter utgåvor från 1876–1882
Pris 60:-

Sörmländska visor del I, II, III
Visor för praktiskt bruk från den sörmländska traditionen. Ett 30–tal visor i varje del.
Pris 20:-/styck, kassetter 50:-/ styck

A P Andersson
75 låtar och visor från Södermanland och Närke upptecknade 1880 av skolläraren i Västra Vingåker, August Petter Andersson.
Pris 60:-

August Karlssons låtar
49 låtar från södra Uppland och norra Sörmland som August Karlsson spelade dem.
Pris 50:-

50 Sörmlandslåtar för två fioler
Utgiven till minne av Olof Andersson. Arrangerade av Olof Andersson
Pris 50:-

Sörmländska Brudmarscher
I arr. för orgel
Pris 40:-

Folkmusik från norra Södermanland,
K P Leffler. Faksimil efter utgåvor från 1899–1900.
Pris 75:-

LEIF BI
Svenska Låtar
Pris 160:- CD

BRODÈNS KAPELL
Spelmansmusik från norra Sörmland
Pris 100:- CD

Lästringe Låtar
Slängpolskor, hamburskor och annat dansbart och lättlyssnat från Sörmland.
Pris: 140:- CD

August Lindblom
97 låtar ur två spelmansböcker från 1836 och 1856 samt historik om den legendariske storspelmannen.
Pris 50:-

Sörmländska allspelslåtar
Häfte I noter och kassett
Pris 40:-
Häfte II endast noter
Pris 20:-

I den sköna Vingåkersbygden, kassett
Folkmusik från Vingåker med Simmings, Anita Hedlund och Christina Frohm
Pris 30:-

Välkommen till världen, kassett
Visor och ramsor för små och stora barn från den sörmländska traditionen, med våra bästa vissångare.
Pris 30:-

Mina 80 år som spelman 1916-1996,
Axel Andersson minnesbok.
Pris 160:-

Kalsonger blå
och andra visor från Gnesta
Pris 60 kr

Beställ hem våra böcker, noter och kassetter så här:
Ring din beställning till Torsten Gau, tel. 016 – 42 00 70 eller skriv till honom på adress Mestavägen 1A, 632 36 Eskilstuna, så får du ett paket med faktura på posten. Porto tillkommer.